

Anketa Sodobnosti XIV: Slovenci v Italiji 1974 (III)

Naša revija, ki že vsa povojna leta s posebno zavzetostjo spremlja usodo sonarodnjakov onkraj naše zahodne meje, je že dvakrat (leta 1969 in 1972) anketirala nekatere vidne, kvalificirane predstavnike slovenske narodne manjšine v Italiji o poglobitvenih vprašanjih, konfliktnih žariščih, ki bi jih bilo treba rešiti, da bi zagotovili dejansko narodnostno emancipacijo sicer »ustavno« enakovravnim slovenskim državljanom.

Vprašanja v tej tretji anketi opiramo posredno torej tudi na prejšnje ugotovitve in spoznanja.

Anketirancem pa smo jih razposlali že februarja, nekateri so nanje odgovorili takoj, drugi šele »zadnji trenutek«, kar je razvidno tudi iz njihovih odgovorov, eni so torej napisani še pred izmenjavo not med Italijo in Jugoslavijo, drugi potem, ko je to vprašanje stopilo v ospredje.

PRVO VPRAŠANJE:

Kako si konkretno zamišljate, da bi lahko nekateri daljnosežni predlogi, pobude (tu mislimo na znane zakonske osnutke za celostnejšo rešitev vprašanj slovenske narodne manjšine) tudi stvarno zaživeli z ustreznimi pravnimi normami in drugimi ukrepi, ki bi jih sprejeli rimski parlament, deželni svet Furlanije-Juljske krajine in drugi lokalni izvoljeni organi?

DRUGO VPRAŠANJE:

Kaj storiti in kako zares učinkovito delati, da bi vse slovenske sile (če to tako povprek označimo) od političnih, strokovnih in športnih, čimbolj plodno uskladile svoje napore in našle učinkovit skupen jezik v sedanji novi fazi boja za narodnostno emancipacijo in skladen razvoj?

TRETJE VPRAŠANJE:

Kaj pričakujete in kako boste sodelovali na mednarodni konferenci o manjšinah konec maja v Trstu in na simpoziju OZN o isti tematiki junija letos na Ohridu.

LOJZE BERCE, urednik tednika Gospodarstvo, Trst

I.

Italijansko parlamentarno predstavništvo dela počasi, od razglasitve zakonov do njihove dejanske uresničitve je dolga pot. Italijanski politiki imajo skoraj instinktiven odpor proti kakršnikoli avtonomiji — toliko bolj narodnopolitični. Zato sem svoj čas v anketi Sodobnosti izrazil pomisleke proti temu, da bi vse svoje sile osredotočili na boj za celostno (globalno) zaščito naše narodnostne skupine v Italiji, pri tem pa zanemarili reševanje posameznih problemov, ki jih sproti prinaša življenje pri nas oziroma politika oblasti, zlasti na gospodarskem in kulturnem področju, kakor je npr. problem razlaščenja slovenske zemlje. Seveda bi te konkretne zadeve reševali mnogo lažje, ko bi jim z globalno zaščito že postavili pravni okvir.

Naše politične skupine so v svojih predlogih na pristojne oblasti in parlament dovolj jasno precizirale zahteve, ki jih je treba izpolniti, da se stvarno zavaruje ta obstanek in kulturni razvoj Slovencev v Italiji. Mislim pa, da niso pri tem dovolj upoštevale problema, kako ohraniti in zavarovati življenjski prostor našega naroda. Samo posredno zavarovanje — mislim na priznanje popolne gospodarske enakopravnosti pa tudi priznanje uporabe slovenskega jezika v javnih ustanovah, ki bi tudi gospodarsko-socialno učinkovala — ne zadostuje Slovincem več, potem ko sta politika nacionalističnih liberalnih vlad v Beneški Sloveniji in fašistična vladavina v Julijski krajini uničili slovensko gospodarstvo — seveda tudi kreditne naložbe — a ni za to naš človek oziroma denarni zavod prejel nikakršne odškodnine.

Odkar so naše avtonomne politične organizacije ali vsedržavne stranke predložile svoje zasnove, na katerih naj sloni zakonski osnutek za globalno zaščito, smo še vedno v prvi razvojni stopnji. Od trenutka, ko bo rimska vlada ali ena izmed večinskih koalicijskih strank resno vzela v pretres izdelavo zakonskega osnutka za globalno zaščito do izglasovanja v parlamentu oziroma uresničevanja zadevnega zakona, bodo pretekla leta. Dokaz za to trditev nam je južnotirolski »paket«, zanj je trajal boj 7 let, a ni bil z ustreznimi zakoni še do danes v celoti uresničen, čeprav so imeli južni Tirolci in avstrijska vlada v rokah pred rimsko vlado mednarodni dogovor De Gasperi-Gruber ter je za njimi stal 80-milijonski narod z vso svojo politično in gospodarsko močjo. Jugoslovanska diplomacija se lahko sklicuje na Londonsko spomenico (posebni statut za tržaške Slovence), a Slovenci v Italiji na državno ustavo in deželni statut s splošnimi določili, kakor jih vsebuje tudi listina OZN o človekovih pravicah.

Medtem »življenje teče naprej«, marsikatera suha veja odpade z našega debla, na to pa seveda računa politika »postopnega« reševanja narodnostnega problema ob Jadranu kakor tudi ob Zilji in Dravi. Naglo se zožuje naš življenjski prostor... Imamo še 7 slovenskih županov, v devinsko-nabrežinski občini smo že zgubili večino in slovenski župan je lahko še ostal kot predstavnik Slovenske skupnosti v koaliciji z večinsko italijan-

sko stranko. Tri druge slovenske občine so že v nevarnosti, ker so preblizu Trsta in izpostavljene urbanizaciji, se pravi poitalijančenju. Prebivalstvo Trsta se naglo dopolnjuje z dotokom iz Furlanije in iz južne Italije. Ko bi izgubili še te tri občine, bi zgubili svojo etnično sredino. Iluzorno bi bilo misliti na svoj »geto« v mestu, ki ne trpi enega slovenskega napisa (razen v slovenskih okoliških vaseh na Krasu, ki pripadajo tržaški občini). V mestu bi nam javno priznana dvojezičnost gotovo podaljšala življenje, toda rešitev je samo v ustavitvi razlaščenja pod katerokoli pretvezo (kakor zlasti za industrijo, javne naprave, mednarodne inštitute, pobiljševalnico, športna igrišča itd.) in priznanje dejanske avtonomije občinam, ki se danes ne morejo ubraniti razlaščenju ne naseljevanju tujcev, ker občine v Italiji nimajo avtonomije. V tem pogledu si dežela in država pridržujeta vse pravice ter v sporih z občinskimi upravami vztrajata pri načelu, da ima vsak italijanski državljani oziroma pravna oseba pravico naseliti se in uveljavljati svoje državljanske pravice na vsem državnem ozemlju.

Rešitev Slovencev in vsake narodnostne skupine je v avtonomiji. Pri današnji cepitvi Slovencev na tri pokrajine (province — upravne enote s prefektom, odgovornim neposredno notranjemu ministrstvu v Rimu) je prava ozemeljska avtonomija nemogoča. Poleg tega živi skoraj polovica našega prebivalstva v tržaški občini, v mestu z italijansko večino. Pri vsem tem bi lahko organizirali tri tudi ozemeljsko dokaj zaokrožene avtonomne enote: tržaško (s Krasom in Dolino), goriško (Sovodnje in Štandrež, sicer že v goriški občini, in Števerjan) ter beneško (Nadiške doline).

Italijanska zakonodaja že pozna pojem »skupnosti«. V zadnjem času so namreč tudi v Furlaniji-Juljski krajini ustanovili »gorske skupnosti«, tako tudi »predalpsko gorsko skupnost«, v kateri imajo beneški Slovenci večino, obstaja tudi »kraška skupnost«, te so dejansko vezane na ozemlje. (Pravni status socialno-politične skupnosti je bil menda pred kratkim priznan italijanski organizaciji na Reki in v Kopru).

Čeprav upoštevamo, da je slovensko ozemlje raztrgano na tri pokrajine, je problem priznanja avtonomije Slovincem vsaj v obliki takšnih skupnosti (podobnih »gorskim«), ki bi upoštevale prav prisotnost slovenskega naroda, rešljiv. (Tudi južni Tirolci živijo v isti deželi z Italijani in v dveh pokrajinah ter imajo samo v bocenski pokrajini večino, a v dveh mestih prav te pokrajine — Bocnu in Meranu — so Italijani z doseljevanjem dosegli večino.)

Možna bi bila tudi povezava slovenskih občin na Tržaškem, Goriškem in v Beneški Sloveniji v konzorcije s posebnimi avtonomnimi pravicami.

Ne glede na problem avtonomije je pri dobri volji rimske vlade izvedljivo izenačenje vseh Slovencev v Italiji glede kulturnih in gospodarskih pravic. Z gledišča dejanskih državljanskih pravic, torej tudi do politične in kulturne enakopravnosti, razlikujemo v Italiji tri vrste Slovencev: tržaške (zavarovane v njihovih pravicah tudi z londonsko Spomenico o soglasju iz l. 1954), goriške (za katere veljajo v glavnem isti šolski zakoni kakor na Tržaškem) ter beneške (brez vsakršne zaščite). Podlaga za takšno izenačenje v pravicah vseh Slovencev je dana že v državni in deželni ustavi.

Čeprav bi osrednja vlada prenesla reševanje narodnostnih problemov na avtonomno deželo Furlanijo-Juljsko krajino, bi pravice Slovencev ne bile dovolj zavarovane, ker so kljub svoji nepretrgani naseljenosti v tej deželi, ustanovljeni šele po vojni, v silni manjšini; v deželnem svetu imajo namreč samo dva svetovalca na dobrih šestdeset in zaradi upravne razdelitve ter

delitve na več volilnih okrožij lahko pošljejo v parlament kvečjemu enega predstavnika, in še to dogovorno z vso državno stranko. Po vsem tem je nujno, da se Slovincem zagotovi izvolitev določenega števila poslancev oziroma senatorjev ustrezno s celotnim številom njihovega prebivalstva. (Za Francoze v Dolini Aosta je bilo to že storjeno).

II.

Organizacijsko plovemo v nasprotno smer. Od tedaj, ko smo spravili skupaj delegacijo za obisk pri ministrskem predsedniku Colombu — da se ne bi čutila nobena skupina prizadeto, je bilo poslanih v Rim 11 odposlancev — se oblikujejo čedalje bolj izrazito ločene politične in kulturne organizacije. Politično so delovale že poprej: obe marksistični (komunistična in socialistična, medtem ko se Slovenska levica ne oglašja več), Slovenska skupnost ter Slovenska kulturno-gospodarska zveza z močno razvitimi strokovnimi, kulturno-prosvetnimi in gospodarskimi organizacijami, ki se oslanjajo tudi na partizanske tradicije. SKGZ nastopa torej tudi politično kot predstavnik Slovencev ter daje narodnoobrambne pobude zlasti prvima dvema vsedržavnima strankama, kolikor so v njih organizirani tudi Slovenci. V nadaljnjem razvoju se utegnejo politične skupine okrog SS zliti v enotno organizacijo s krščansko ideologijo.

Kako bi dosegli čimbolj skladno narodno-obrambno delovanje? Predvsem je potrebna že individualna strpnost, potem spoznanje, da vsaka izmed organizacij, v katerih so včlanjeni Slovenci, lahko prispeva k obrambni akciji na svojem področju in po svojih zvezah. Žgoče časopisne polemike skoraj ni več, osebne celo ne. Škoda, da nimajo slovenski časnikarji poleg bolj ali manj uradne stanovske organizacije (skupno z italijanskimi) še svojega kluba. SKGZ ima v programu zbiranje Slovencev ne glede na politično usmerjenost in svetovni nazor, vendar imajo izrazito krščansko usmerjeni Slovenci pomisleke proti njej. Po vsem tem se pogosto ponavlja misel o ustanovitvi krovne skupne organizacije — narodnega sveta.

III.

Sem pesimist. Ni to kongres narodnostnih manjšin, še rezultati takšnih kongresov so bili v preteklosti brez učinka, pač pa so bile publikacije, ki jih je npr. izdajal pred vojno kongres evropskih manjšin, gotovo koristne. Tudi mi moramo v tej smeri izkoristiti priložnost, ki nam jo daje tržaška konferenca. Sicer imam vtis, da ima oblast konferenco strokovnjakov o narodnostnih manjšinah v Trstu za koncesijo Slovincem, da bi nam lahko kaj drugega odrekale. Težko je reči, kaj se skriva za tem božanjem. (Na konferenco nisem bil povabljen).

OZN pomeni glede narodnostnih manjšin v primerjavi z Zvezo narodov, ki je izšla iz prve svetovne vojne, korak nazaj. Statut Zveze narodov ni samo zagotavljal splošne pravice narodnostnim manjšinam, temveč je predvideval tudi postopek za pritožbe teh. OZN daje predstavnikom držav možnost, da iznesejo to vrsto problemov pred Svet za socialne probleme, ne da bi same narodnostne skupine prišle do besede. Listina o človekovih pravicah je samo deklarativne narave.

Prof. ALEŠ LOKAR, Trst

1. *Odgovor na prvo vprašanje*

Problemi, ki jih ima danes naša manjšina (pa tudi druge), so drugačni od tistih, ki so jih imele manjšine še pred leti.

Kakor kažejo najsodobnejše študije, na obstoj manjšine bistveno učinkuje modernizacija, ki je splošne narave v sodobnem svetu. Z besedo »modernizacija« imamo navadno v mislih celo vrsto trendov,

ki so med sabo povezani, čeprav niso povsem istovetni: industrijska preobrazba, koncentracija prebivalstva na urbanih področjih, oblike sodobne emigracije in migracije, deagrarizacija, spremembe v strukturi dohodka; socialna emancipacija, ipd.

Zanimivo je, da je učinek modernizacije na obstoj manjšin in narodnostnih skupnosti po eni strani pozitiven, po drugi pa negativen. Modernizacija prav gotovo deluje na mnoge ljudske skupnosti kot osnovni dejavnik prebujanja. Ena izmed njenih posledic je v zahtevi, da se spremeni tip kulture: od ustne do pismene, vstric z racionalizacijo življenja. Pismenost pa zahteva kodifikacijo jezikov, ki so jih dotlej uporabljali le ustno. Takšna kodifikacija pa ne more mimo procesa zavedanja samega sebe v etničnem smislu, to se pravi, predvsem svoje drugačnosti nasproti komu drugemu, skratka procesa, ki ga Slovenci točno imenujemo narodnostno prebujevanje.

Modernizacija torej prebuja narode in narodnostne skupnosti.

Hkrati pa modernizacija deluje negativno nanje, to pa predvsem takrat, kadar je ta proces v rokah večinskega naroda. Vsi premiki, ki jih tedaj zahteva modernizacija, bodisi v prostoru (emigracija, dnevna migracija, ipd.), bodisi na področju socialnih slojev (socialna mobilnost, vzgon po socialni lestvici), bodisi v psihologiji posameznika in skupine (preusmeritev iz enega pojmovnega sveta v drugega, sprememba lestvice vrednot, ipd.) lahko precej pogubno vplivajo na posameznika kot člana določene »manjšinske« skupnosti in torej prek njega tudi na to skupino kot celoto. Proces, ki tedaj nastane, imenujemo »asimilacija«.

Nekateri strokovnjaki se nagibajo k mnenju, da so spremembe in dinamika, ki jih zahteva zase modernizacija, verjetno edini resnični in spontani vzrok za asimilacijo.

Če želimo asimilacijo preprečiti, moramo ustvariti ustrezne možnosti: a) da opisanih premikov sploh ni; b) da potekajo v hoteno smer, to se pravi ne v asimilacijo, temveč v ohranitev narodnostne skupine na novi, sodobnejši ravni.

Zahtevati prvo, to se pravi (a), pomeni zahtevati zamrznitev modernizacije, to pa je skorajda nemogoče. Nekateri avtorji sicer trde, da se bo modernizacija morala ustaviti zaradi ekoloških razlogov, toda to je dvomljivo vprašanje, ki je, po mojem še povsem odprto, zato se vanj tu ne bi spuščal.

Zahtevati drugo, to se pravi (b), je sicer bolj realistično, je pa v bistvu precej težko s praktičnega vidika; potrebni so namreč velikanski napor, da bi dosegli možnosti, ki bi proces modernizacije usmerjali tako, da bi na

kontaktnih površinah med večinskim narodom in manjšinsko skupnostjo ne nastajala asimilacija. To se namreč pravi doseči možnosti, da premiki

— v prostoru

— na socialnem področju

— v psihologiji posameznika in skupine

potekajo tako, da se pri tem posameznik ne asimilira.

Če hočemo to doseči, je bistveno, da vsaj nekateri vzvodi, ki sodijo v proces modernizacije, ki ga upravlja večina, preidejo iz rok večine v roke manjšine.

To je bistvo zahtev vseh manjšin nasproti večinam (recimo južnotirolski paket) in to je bistvo tudi naših zamejskih zahtev nasproti rimskemu parlamentu, deželnemu svetu Furlanije-Juljske krajine in drugim lokalnim organom. To je bistvo našega zamejskega vprašanja. Za zdaj bi se omejil na ta izvajanja, ki nakazujejo bistvo problema, nadaljnji obravnavi pa bi prepustil detajlna vprašanja.

2. Odgovor na drugo vprašanje

Gornja izvajanja nam dajejo pravzaprav že tudi odgovor na drugo vprašanje: akcija znotraj manjšinske skupnosti mora zajeti čim bolj učinkovito čim več pripadnikov skupnosti in jih mobilizirati na političnem, strokovnem, kulturnem in športnem področju, uskladiti mora njihovo delo, jih čimbolj voditi in nadzorovati v smeri večje učinkovitosti.

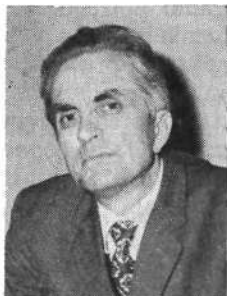
Le tako nastajajo tisti privlačnostni centri, ki lahko delujejo v nasprotni smeri glede na učinke in dinamiko modernizacije, ki jo vodi večinski narod.

Taki centri bi morali biti ekonomsko dovolj močni, da bi čimbolj odpravili prostorsko, socialno in psihološko privlačnost tujih centrov. Osnovno vprašanje je torej v gospodarski moči manjšinske skupnosti, ki naj bi se čim bolj okrepila.

Ker pa manjšina nima po navadi zadostnih sil, da bi proti večinskim sama postavila svoje centre, bi ji pri tem moral priskočiti na pomoč matični narod (kadar ga manjšina ima). Kazalo pa bi razmisliti tudi o možnosti, da določeno delovanje podpre večinski narod oziroma ga manjšina razvije z njegovim sodelovanjem. Ni namreč vsako sodelovanje že tudi asimilacija. Manjšina mora ustvariti svoj avtonomni sektor življenja in delovanje, kjer je sama gospodar. Poleg tega pa so možne še oblike raznovrstnega povezoovanja in sodelovanja, ki manjšino prej krepijo, kot da so ji nevarne. Na tem področju bi sodil, da je najbolj nevarna predvsem stihija: prepuščanje skupin in posameznikov samim sebi. Določeno urejeno in osmišljeno delovanje in sodelovanje pa ima lahko blagodejen učinek. Seveda tu ni moč dajati receptov. Razmisliti je potrebno od primera do primera: je dialektika, ki uničuje, je pa tudi taka, ki krepi.

3. Odgovor na tretje vprašanje

Sem član pripravljalnega odbora Mednarodne konference o manjšinah v Trstu, kjer se zanimam predvsem za socialna in gospodarska vprašanja. Prav rad bi tudi sodeloval na simpoziju v Ohridu.

BORIS RACE, predsednik SKGZ, Trst

Preden odgovorim na zastavljena vprašanja, bi rad spomnil na vašo prvo anketo iz leta 1969. Takrat ste tudi vprašali, ali si anketiranci zamišljamo posebno zaščito naše skupnosti kot en sam organski zakon ali kot skupek ustreznih norm.

Odgovori anketirancev so se med seboj bistveno razlikovali. Nič čudnega, ker je bila s tem šele načeta razprava o tem važnem vprašanju in ni bilo še mogoče dovolj utemeljiti posameznih mnenj, kar bi gotovo pripeljalo do zblizanja stališč. Ob vsestranski dobri volji je takrat obstajala možnost, da bi po temeljiti izmenjavi mnenj glede tega dosegli soglasje na politični ravni. To bi pomenilo, da bi v najboljšem primeru skupno izdelali predlog ali bi soglasje rabilo kot akcijsko vodilo posameznim strankam in skupinam.

Do poglobljene razprave ni prišlo, ker je kmalu po omenjeni anketi nastal povsem nov moment, ko so poslanci in senatorji KPI predložili v rimskem parlamentu predlog navadnega zakona za zaščito slovenske narodnostne skupnosti. Ta korak je bilo treba brez razpravljanja sprejeti v nadaljnji politični akciji, kar pa seveda ni izključevalo drugih avtonomnih, pa tudi vsebinsko povsem drugačnih pobud.

Politično je bilo oportuno sprejeti navaden zakon kot obliko zakonske zaščite, saj bi prišlo do polemike, to pa bi oslabilo ne samo težo zakonskega osnutka, temveč tudi vsakršno pobudo v tej smeri. Sprejeti je bilo treba ta koncept tudi zato, da bi bilo mogoče osredotočiti politično akcijo v povsem določen cilj.

Druge pobude so znane: Socialistična stranka in bivša Socialistična stranka proletarske enotnosti sta predložili parlamentu svoja predloga navadnega osnutka, Slovenska skupnost s Slovensko demokratsko zvezo pa svojega v obliki peticije. Edino Slovenska kulturno-gospodarska zveza je izdelala drugačen predlog, in sicer v obliki skupka norm v korist slovenske narodnostne skupnosti po vzorcu južnotirolskega paketa.

Ta korak je SKGZ utemeljevala s tem, da je nevzdržno, če uživajo narodnostne skupnosti v isti državi različno zaščito; pri tem se je sklicevala predvsem na nemško skupnost na južnem Tirolskem. SKGZ je ob sprejetju svojega predloga poudarila, da s tem neče ovirati nadaljnje poti predloženih zakonskih osnutkov, in se je zavezala, da jim bo tudi v naprej dajala vso podporo. Zaradi tega ni nikamor predložila svojega osnutka. Paket sam pa pomeni močan politični dokument pri utemeljevanju pravic Slovencev v Italiji.

Odgovor na prvo vprašanje:

Rimski parlament si v tem pogledu lasti prvenstveno pravico; da bi razpravljajal o predloženih zakonskih osnutkih in potem tudi kaj sklenil, je potrebna politična volja, pripravljenost, da to stori.

Krščanska demokracija si med strankami lasti in tudi ima monopol nad temi vprašanji, zato nasprotuje konceptu enega samega zaščitnega za-

kona. Na zadnjem kongresu marca lani je takratni tajnik tržaške KD Sergio Coloni dejal glede tega naslednje: »Podpiramo potrebo, da bi postopno reševali vprašanja slovenske manjšine na raznih ravneh: v parlamentu, v deželi (pri tem želimo, da država prenese nekatere pristojnosti na deželo), v krajevnih upravah (pokrajine in občine) in v svobodnih dejavnostih raznih ustanov«. Ko je omenil, da so poslanci KD predložili predlog dopolnilnega šolskega zakona, kar naj bi bil dokaz, da KD postopnost tudi izpolnjuje, je dejal: »Ne bi bilo dobro, če bi manjšina vztrajala pri »slepi« politiki glede uveljavljanja svojih pravic in ne bi upoštevala potrebe, da se uskladi z rastjo zavesti celotne skupnosti, če ne bi torej upoštevala postopnosti«.

Ta zapletena formulacija, prevedena v preproste besede, pomeni: Slovenci morajo upoštevati razporeditev dela občanov italijanske narodnosti, saj že s težavo odobravajo pravice, ki se priznavajo Slovencem. Zaradi tega naj Slovenci ne zahtevajo vsega hkrati, temveč naj se zadovoljijo s postopnostjo, ki bo v harmoniji z upadanjem nacionalizma pri italijanskih občanih.

Ko se je lanskega maja delegacija SKGZ srečala s predstavniki KD, sta deželni tajnik Tonutti in tržaški tajnik Coloni potrdila, da je KD proti globalnemu zakonu iz proceduralnih razlogov. Po mnenju KD bi bil tak zakon le ponovno naštevanje načel, ki so strnjena že v ustavi in bi zahtevala številne konkretne zakone za njihovo izvajanje. Mnogo bolj stvarno in za slovensko skupnost bolj koristno bi bilo, da bi vnašali določila v prid Slovencev v posamezne zakone. Tako je tudi globalno reševanje problemov.

To je torej danes uradno stališče Krščanske demokracije. Iz teh podatkov sklepamo lahko tudi naslednje: predvsem gre za različno utemeljevanje postopnosti, ki je prilagojeno sogovorniku, in drugo, besedi postopnost se začenjajo odpovedovati, ker je naletela na splošen odpor Slovencev in sprejemajo globalnost, ne pa njene vsebine.

Pri Krščanski demokraciji ni torej politične volje, da bi parlament razpravljaj, še manj pa, da bi sprejel en sam zakon v korist slovenske skupnosti.

Kaj storiti? Slovenci gotovo ne vztrajamo pri zahtevi, naj bodo iz praktičnih razlogov zbrane v enem samem zakonu vse naše narodnostne pravice. Ta zahteva temelji izključno na verjetnosti, da bo en sam zakon sprejet prej. Zakonodajna »produkcija« italijanskega parlamenta je namreč na zelo nizki stopnji, zato je utemeljena bojazen, da bi trajalo desetletja vnašanje raznih določil v korist Slovencev v posamezne zakone. Kakšno usodo bi med tem časom doživljala naša skupnost, si lahko predstavljamo na temelju današnjih izkušenj.

Treba je tudi vztrajati pri zahtevi po glavnem navadnem državnem zakonu, hkrati pa terjati, da v vsak nov zakon, ki v kakršnikoli obliki zadeva interese Slovencev, vnesejo določila v njihovo korist.

V desetih letih obstoja ni dežela Furlanija-Juljska krajina izpolnila pričakovanj Slovencev. Toda je zaznavna razlika med prvo in drugo zakonodajno dobo, ko si je dežela z izrazitejšo politično voljo le priborila večje pristojnosti kljub svoječasnim razsodbam ustavnega sodišča in trmatega vztrajanja vlade, da je manjšinska problematika domena parlamenta. To pomeni — in to potrjujejo vsi politični predstavniki — da je večja pristojnost dežele predvsem politično vprašanje, ki ga je treba pozitivno reševati; za to se bodo morale napredne sile v deželi in vsi Slovenci še nadalje vztrajno zavzemati, predvsem v obliki predlogov za nove zakone, z amand-

maji, s srečanji z odgovornimi dejavniki v deželi in s splošno politično akcijo.

Tržaška in goriška občina ter pokrajini še vedno trdovratno vztrajajo pri drobtinčarski politiki do Slovencev. Postopnost ima tu še eno funkcijo. Zaradi težav pri sestavi večine mora biti vstop v večino trajno privlačen, zaradi tega je treba imeti v rezervi mnogo majhnih koncesij v prid Slovencev za tiste manjše stranke, ki se za take koncesije oziroma pravice zavzemajo.

Videmska pokrajina je za zdaj za slovenske probleme popolnoma gluha. Občinske uprave Kanalske doline, Rezije, zahodne in vzhodne Beneške Slovenije so še vedno pod šokom hudega političnega pritiska, ki do danes še ni prenehal. Zato ni za zdaj pričakovati, da bi karkoli same kaj storile v korist svojih slovenskih občanov.

Odgovor na drugo vprašanje:

V Italiji ni mogoče doseči reform, izboljšane položaja delovnih ljudi in kakršnihkoli pravic brez močnega pritiska. Čeprav so v vladah zastopniki ljudskih sil, so prešibki, da bi uveljavili svoje težnje. Sistem se sam po sebi ne bo spreminjal in se slabil, ker imajo njegovi predstavniki v rokah vse vzvode gospodarstva in uprave in so sorazmerno močni v predstavniških telesih. Zato v vladah raznih kombinacij več ali manj vedrijo ali oblačijo. Zaradi tega so potrebni politični pritiski političnih sil zunaj vlade, v zadnjih letih pa skupne akcije združenih zradikaliziranih sindikatov in drugih skupnosti, da iztrgajo razne koncesije.

Tudi problemi slovenske narodnostne skupnosti ne bodo rešeni brez raznovrstnih pritiskov. Slovenci sami so najbolj poklicani, da si prizadevajo, da se na raznih ravneh kaj premakne.

O potrebi po akcijski enotnosti Slovencev in o vzrokih, da do nje težko pride, je bilo že mnogo napisanega. Ne bo odveč, če ob tej priložnosti prav v zvezi z izkušnjami zadnjih dveh let nekatere stvari osvežimo in ponovno pokažemo na najbolj bolečo točko našega političnega življenja.

Velike politične stranke ljubosumno varujejo svoj prestiž in se kaj nerade pridružijo pobudam za skupne akcije, če niso izšle iz njihovih vrst. Druga ovira je bojazen, da bi zaradi skupnega nastopanja s političnimi konkurenti pri obrobni volilni privrženci zgubili zaupanje v moč stranke. Majhna stranka se ne boji, da bo izginila z odra, če ne bo zadosti polemična do drugih, to pa seveda preprečuje kakršnokoli »bratenje«. Pogoste volitve, ki ogrevajo politično ozračje, so splošna ovira za združevanje moči.

Zaradi teh in drugih vzrokov ni bilo po obisku pri takratnem predstavništvu vlade Colombu od 1971 nobene pomembne skupne akcije. Ni bilo torej učinkovitejšega političnega pritiska, ki je, kot rečeno, med glavnimi gonilnimi sredstvi za uspeh.

Najbolje bi seveda bilo, če bi nerešeni problemi Slovencev ne bili predmet licitacij in merjenja moči med strankami. To je seveda želja, ki ni naletela na nikakršen odmev. Ti problemi so namreč tudi politika in jih stranke ne žele izločiti iz svojega arzenala. Tako pa tečejo leta, upočasnjena postopnost se v polni meri uresničuje, kakor želijo tisti, ki imajo škarje in platno v rokah.

Odkrite polemike o tem vprašanju ni bilo, ker so se vse stranke več ali manj izrekle za skupne akcijske nastope, ki pa so vsaj doslej ostale deklaracija, ali se je ustavilo pri začetnih stikih.

Ne ostane torej drugega, kot stopiti s temi težavami pred javnost, ki naj presodi.

Odgovor na tretje vprašanje:

Konferenca o manjšinah, ki bo junija v Trstu, bo izpolnila svoj namen, če bo ostala v okvirih, ki jih je v začetku načrtala resolucija tržaškega pokrajinskega sveta. Resolucija upošteva temeljno dejstvo, da živi tu neenakopravna slovenska narodnostna skupnost; zaradi tega je treba njeno problematiko obravnavati iz teoretičnega in praktično-političnega vidika, da bodo rezultati rabili za sprejemanje sklepov v korist slovenske skupnosti.

Vsi Slovenci brez razlike in tudi druge politične sile želimo tako konferenco, zato jo pozdravljamo.

Konferenca bo uspešna, če bodo vsi znastveniki ostali na znanstveni ravni in bomo Slovenci primerno navzoči najmanj s kvalitetnimi pričevanji, na katera se resno pripravljamo.

Po konferenci se bo pričela bitka za uresničevanje njenih rezultatov. Poklicane javne oblasti se ne bodo smele ustaviti na pol poti, zato bodo morale organizirati primerno središče za obdelavo rezultatov in za nadaljnje razvijanje manjšinske problematike.

Pri nas je vsa pozornost osredotočena na tržaško konferenco, zato nismo mnogo razpravljali o ohridskem simpoziju OZN, čeprav se zavedamo njegovega velikega pomena. Če bo v Ohrid povabljen kakšna naša organizacija in posamezniki, se bomo radi odzvali.

STANISLAV RENKO, publicist, Trst

Čeprav sem tudi po upokojitvi s 1. I. 1974 (bil sem 27 let glavni urednik Primorskega dnevnika) še vedno predsednik Društva NARODNA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA V TRSTU in član glavnega odbora SLOVENSKE KULTURNO-GOSPODARSKE ZVEZE v Trstu ter odgovorni urednik polmesečnega biltena BOLLETTINO D'INFORMAZIONI DEGLI SLOVENI IN ITALIA, so naslednji odgovori na tri vprašanja Sodobnosti izraz mojega osebnega gledanja. Pri sestavljanju odgovorov se namreč nisem posvetoval ne z odborom SKGZ ne z odborom društva NŠK ne z uredniškim odborom omenjenega biltena.

Odgovor na prvo in drugo vprašanje:

1. Predvsem bi morale vse slovenske organizacije in ustanove v Italiji dosledno izvajati sklep lanskoletne predzadnje seje glavnega odbora SKGZ, da je nujno povečati aktivnost in obnoviti enotni nastop. Skrajni čaj je namreč že, da 27 podpisnikov znanega decembrskega skupnega pisma iz leta 1970 tedanjemu predsedniku italijanske vlade E. Colombu uresniči skupno svečano obljubo, ki so jo objavili po znanem pogovoru s predsednikom že davnega 11. decembra 1971 in se glasi:

»ŠTEJEMO SI V SVOJO DOLŽNOST, NADALJEVATI AKCIJO, DA PRIDE DO ČIMPREJŠNJE PARLAMENTARNE RAZPRAVE IN SPREJETJA ZAKONA O GLOBALNI ZAŠČITI PRAVIC SLOVENSKE MANJŠINE V ITALIJI«.

Zahteve po izvajanju te svečane obljube, o katerih so v teh dolgih dveh letih in treh obilnih mesecih SKGZ, KPI in PSI obvestile javnost, so bile očitno preslabotne in nezadostne ter zato neučinkovite. Seveda bi bilo prav, da bi omenjeni podpisniki javnosti pojasnili vzroke tako nespodbudnega in predolgotrajnega neizpolnjevanja dane obljube.

2. Ogorčenje vseh Slovencev v Italiji, zlasti pa v občini Brdo zaradi prepovedi pošolskega neobveznega pouka slovenščine v vaseh Brdo in Ter kakor tudi v Rablju (kjer je pošolski pouk nemščine dovoljen, slovenščine pa prepovedan) pa kaže na verjetno bolj učinkovito izvajanje naporov, da bi bili tudi Slovenci v videmski pokrajini deležni pouka materinščine, saj sedanja prepoved ne bo mogla dolgo veljati. Glavni odbor SKGZ je namreč na svoji zadnji seji ugotovil, da je zelo padel politični ugled tistih domačih veljakov, ki so prepoved pouka slovenščine dejansko zakrivali. Po drugi strani je znano, da doslej ni imela nobene koristi temeljito obrazložena pritožba, ki jo je že pred trinajstimi leti (leta 1961) predložila v Rimu tričlanska delegacija uglednih slovenskih šolnikov iz dežele Furlanije-Juljske krajine pred komisijo za šolstvo poslanske zbornice.

3. Spricho zaostritve jugoslovansko-italijanskih odnosov zaradi iredentistične note italijanskega zunanjega ministrstva z dne 11. marca v zvezi z mejo, določeno z londonskim sporazumom pred 20 leti, se mi zdi v sedanjem mednarodnem razpoloženju nujno, da bosta vladi v Rimu in Beogradu pristali na predlog Krščanske demokracije v deželi Furlaniji-Juljski krajini (ta datira že iz meseca marca 1971) in so ga lani vnovič podprli najuglednejši organi te večinske vladne stranke v tej deželi. Ta predlog se namreč glasi takole:

»SEDANJE MEJE JE TREBA POTRDITI IN ŽELETI JE, DA SE TO STORI V OKVIRU PRIJATELJSKE POGODBE MED OBEMA DRŽAVAMA NA PODLAGI MIROVNE POGODBE IN LONDONSKIH SPORAZUMOV IZ LETA 1954.«

Še danes mi je nerazumljivo, zakaj tisk in radiotelevizija obeh sosednih držav nista objavili tega predloga s tistim poudarkom, ki ga brez dvoma zasluzi. Seveda moram v isti sapi povedati, da bo taka prijateljska pogodba za Slovence v Italiji sprejemljiva le v primeru, če bo vanjo vključen kot njen bistveni sestavni del tudi poseben statut, ki bo učinkovito in do podrobnosti jamčil vsem Slovencem v vseh treh pokrajinah dežele FJK vse tiste pravice, ki so našteje v znanih petih, v vašem prvem vprašanju omenjenih osnutkih: SKGZ, KPI, PSI, PSIUP in SS, pravice, ki ne bodo smele biti omejene samo na tržaško pokrajino, kot so tiste iz sedaj veljavnega Poselnega statuta londonskega sporazuma. Ta pogoj smejo Slovenci v Italiji postavljati sedaj s še večjo upravičenostjo, odkar nova zvezna ustava SFRJ, ustave njenih republik in avtonomnih pokrajin, zlasti pa statuti občin do podrobnosti jamčijo narodnostne pravice vsem narodnostim Jugoslavije, t. j. tudi italijanski. Zato ne more biti dvoma, da bo matična SFRJ Slovence v Italiji v tej njihovi pravični zahtevi podprla z vsemi svojimi močmi, saj je ta zahteva povsem v skladu z znanimi zadevnimi stališči skupščine SR Slovenije. Hkrati pa je ta zahteva postala kar najbolj realna, potem ko so se letos pred nekaj tedni v tržaškem mestnem občinskem svetu zavzeli vsi nje-

govi člani od liberalcev do komunistov (proti so glasovali samo neofašisti) posebno resolucijo za globalno zaščito Slovencev v Italiji. Saj bi bilo vendar nerazumljivo, če bi taki zaščiti nasprotovala npr. sedanja levosredinska vlada v Rimu, ko pa jo zagovarjajo npr. tudi tržaški italijanski desničarski liberalci.

Odgovor na tretje vprašanje:

Od tržaške majske mednarodne manjšinske konference pričakujem, da bo na njej prišlo pred vsemi delegati zelo razločno do veljave:

1. Sramotno dejstvo, da Italija Slovencem v Beneški Sloveniji niti po 108 letih, odkar so v njenih mejah, ni dovolila niti ene ure pouka v slovenščini v obveznih šolah;

2. Prav tako in še bolj sramotno je dejstvo že omenjene prepovedi pošolskega neobveznega pouka v treh vaseh videmske pokrajine, kjer vsako leto in iz leta v leto nadaljujejo grobo raznarodovanje več tisoč šoloobveznih slovenskih otrok v italijanskih šolah, kot je bilo dokumentirano in s točnimi številkami dokazano v šolski (prej omenjeni) parlamentarni komisiji v Rimu.

3. Od majske konference pa pričakujem tudi to, da bo s svojim ustreznim sklepom odločilno pripomogla, da bodo čimprej preklicali prepoved o pošolskem pouku v videmski pokrajini.

Na konferenci bom sodeloval z enim izmed številnih referatov, ki jih je programirala posebna komisija SKGZ in za katerega me je ta komisija določila.

Na simpozij, za katerega je v vprašanju rečeno, da bo letos v juniju v Ohridu, pa doslej še nisem povabljen.

ALBIN ŠKERK, poslanec (izvoljen na listi KPI)

K prvemu vprašanju:

Poteka četrto leto, odkar so parlamentarci KPI, po dolgih posvetovanjih z najrazličnejšimi krogi predložili obširni zakonski osnutek za doseg globalne pravne zaščite slovenske narodne skupnosti v Furlaniji-Juljski krajini. Njim so sledili s svojimi zakonskimi predlogi, v prid slovenske manjšine, tudi socialisti (PSI) in socialproletarci (PSIUP). Podobno stališče, to je za celovito rešitev tega manjšinskega vprašanja, so zavzele tudi nekatere politične organizacije, ki vključujejo zamejske Slovence ali nekatere njihove ustanove, kot so Slovenska skupnost in Slovensko-kulturna gospodarska zveza. Žal moram ugotoviti, da je med tem časom, kljub večstranskemu prizadevanju, vsa zadeva ostala le pri dobrih namelih predlagateljev. Kje iskati vzroke tako dolge nepremičnosti tega vprašanja, ki v večji meri pogojuje nadaljnji obstoj in razvoj Slovencev v Italiji? Razlogov je več in bi bilo predolgo, da bi jih naštevali in razčlenjevali. Omejiti se hočem samo

na kratko ugotovitev. Največjo oviro še vedno predstavlja stališče Krščanske demokracije, najmočnejše vladne stranke, ki se odločno postavlja po robu globalne rešitve našega narodnostnega manjšinskega vprašanja. To stališče je jasno in uradno potrdil bivši predsednik vlade Emilio Colombo, ko je pred več kot dvema letoma sprejel v Rimu skupno delegacijo predstavnikov slovenske manjšine, kateri je dejal, da »... za zadostitev teženj italijanskih državljanov slovenskega jezika, kolikor so zakonite, je vlada razpoložena ukrepati postopno«. Te največje ovire še nismo uspeli premestiti, kar pa upamo doseči v bodoče. Ta optimizem lahko do neke mere opravičujemo, čeravno z mnogimi pridržki, če upoštevamo določene premike in nekoliko boljše znake dobre volje, ki jih beležimo v krajevnih krogih Krščanske demokracije in drugih strankah levosredinske koalicije. Kot primer naj omenim skoro soglasno sprejeto resolucijo (proti so glasovali samo fašisti) tržaškega občinskega sveta (19. februarja 1974), ki med drugim pravi: »... občinski svet, potem ko je slišal in sprejel županove izjave glede potrebe zagotovitve globalne zaščite slovenske manjšine z zakonodajnimi in upravnimi dejanji države in dežele na področjih ustrežajoče pristojnosti in z upravnimi ukrepi krajevnih ustanov, ... obvezuje v ta namen župana in odbor, da ukreneta potrebne korake pri parlamentu in vladi.« V ta okvir, nekoliko boljše dobre volje do nas, spada tudi nedavni sklep tržaškega pokrajinskega odbora o postavitvi nad sto dvojezičnih cestnih tabel. Najpomembnejša od teh pobud pa je priprava in sklicanje mednarodne konference o manjšinah, ki bo letos prve dni junija v Trstu. Tudi v deželnem svetu opažamo zadnje čase, sicer bolj iz deklarativnega vidika, nekoliko več razumevanja za naša narodnostna vprašanja, izvemši beneške Slovence, katere hočejo še nadalje ignorirati. To odprtje pa nas ne sme preveč navdušiti, ker je v največjem protislovju s tajno okrožnico varnostne obveščevalne službe (SID), naslovljene vsem poveljstvom vojske, karabinjerjev in finančnih stražnikov, nastanjenih vzdolž vzhodne meje, o kateri je govoril avgusta 1968 v rimski zbornici poslanec Boldrini (podpredsednik poslanske zbornice in predsednik vsedržavnega partizanskega združenja ANPI). V tej okrožnici, katere obstoja ni nihče demantiral, ukazujejo omenjenim organom javne varnosti, naj strogo nadzorujejo sleherno zahtevo etničnih manjšin na tem obmejnem ozemlju.

Do prej omenjenega premika krajevnih krogov Krščanske demokracije, kar se tiče odnosa do slovenskih manjšinskih zahtev, je prišlo, zahvaljujoč se predvsem pritisku in nenehnemu zavzemanju levičarskih strank in še posebej KPI. Ta zavzetost je prispevala v zadnjem letu, da je bila slovenska skupnost na tržaškem in goriškem deležna nekaterih važnih pridobitev. 12. decembra lanskega leta je bil končno sprejet dopolnilni zakon o slovenskem šolstvu v Italiji, ki kljub pomanjkljivostim rešuje mnoga gospodarska vprašanja slovenskih šolnikov, jamči finančna sredstva (105 milijonov lir na leto) za sestavo in tiskanje učbenikov, predvideva ustanovitev posebnih tečajev za otroške vrtnarice, in kar je najvažnejše, ustanavlja posebno komisijo slovenskih izvoljenih predstavnikov, ki bo sodelovala s šolskimi oblastmi pri upravljanju slovenske šole. Prav tako velikega pomena za našo manjšino je pred kratkim sprejeti zakon, ki pooblašča in zadolžuje vladno, da v dveh letih pripravi novi zakonik o kazenskem postopku. V tem zakonu, v 2. členu pod točko 74, je določeno »obvezno spraševanje in zaslivanje pripadnikov jezikovne manjšine v njihovem materinem jeziku in obvezno redakcijo zapisnikov v tem jeziku.« Pomembna je tudi resolucija, sprejeta januarja

letos v komisijah poslanske zbornice in senata, ki sta odgovorni za pošto in telekomunikacije, s katero se vlada obvezuje za čimprejšnjo uvedbo televizijskih oddaj v slovenščini, namenjenih naši skupnosti.

Navedeni odobreni zakonski in parlamentarni ukrepi, ki nas relativno zadovoljujejo, pomenijo, da hočejo vztrajati pri najbolj počasnem, postopnem reševanju naše narodnostne problematike.

V pričakovanju boljših časov in vztrajajoč pri zahtevi po celoviti rešitvi našega narodnostnega vprašanja se moramo zavzemati hkrati na vseh ravneh, od parlamenta do najnižjih krajevnih uprav, ob vsaki priložnosti, za rešitev tudi posameznih problemov. Tudi po tej poti postopnosti, dokler ne uspemo odstraniti ovir za doseg globalne zakonske zaščite, lahko prispmemo, v določenem obdobju, do raznih pridobitev, ki bodo lajšale življenje in obstoj Slovencev v Italiji. Nadaljnji uspehi pa ne bodo odvisni samo od nas, kot narodna skupnost, marveč od zaveznitva in solidarnosti demokratičnih sil Italije ter od pomoči matičnega naroda. Obenem, kot do sedaj, tako tudi v bodoče, bodo vplivali na izid naših bojev za narodnostne pravice, splošni odnosi, ki bodo vladali med Italijo in Jugoslavijo. Zato si bomo prizadevali, da bodo ti odnosi vedno boljši in da se odstrani vsaka ovira, ki utegne škodovati njihovemu razvoju ter da se v tej zvezi prijateljsko in dokončno uredi obmejno sporno vprašanje.

K drugemu vprašanju:

Predvsem moramo upoštevati, da je večina Slovencev v Italiji, izvenzemski Beneško Slovenijo, politično in idejno povezana z italijanskim delavskim gibanjem ter vključena v vsedržavnih levičarskih strankah, ali pod vplivom istih. To stanje je pozitivno, ker kaže visoko politično zrelost pripadnikov naše manjšine, ki je prerasla ozko nacionalistično gledanje in se vključila v širši boj italijanskega naprednega gibanja, v okviru katerega postavlja, poleg rešitve splošnih socialnih vprašanj, tudi rešitev vseh svojih narodnostnih zahtev. Edino le v sklopu in s solidarnostjo teh naprednih italijanskih sil si lahko zamišljamo, in z zaupanjem pričakujemo, konkretno doseg narodnostne emancipacije. S tem ni rečeno, da se ne moremo, ali ne smemo, hkrati med seboj povezovati ter voditi enotne akcije za pridobitev večjih narodnostnih pravic. Težiti bi morali k pogostejšim in čim širšim enotnim pobudam, okrog katerih bi bilo treba vedno iskati ne samo soudeležbo čim večjega dela Slovencev v Italiji, temveč neobhodno potrebno solidarnost in podporo italijanskih naprednih sil. Izkušnje nas učijo, da so taki enotni nastopi koristni in nujni. Z njimi uspemo mobilizirati vse bolj občutljive pripadnike naše skupnosti, kot tudi naprednejše krajevno italijansko prebivalstvo in obenem seznanjati javnost z manjšinsko problematiko ter izvajati pritisk na državne izvoljene organe, od katerih je odvisna formalna rešitev našega vprašanja. Mnenja sem, da je treba vztrajati pri iskanju takih pobud za enotne nastope, ki bi bile sprejemljive za vse tiste sile, ki se zavzemajo za doseg pravne in splošne zaščite slovenske narodnostne skupnosti v Italiji.

K tretjemu vprašanju:

Mednarodna konferenca o manjšinah, ki bo v Trstu prve dni letošnjega junija, katere pobudnica je tržaška pokrajinska uprava, je velikega pomena, posebno če upoštevamo, da je prva tovrstnega značaja v Italiji. Tisti, ki pričakujejo hitrih in konkretnih rezultatov v prid naše skupnosti, bodo ostali najbrž razočarani. Mi se bomo ob tej priložnosti zavzeli za čim konkretnejšo

obravnavo o vprašanih slovenske manjšine, kot je bila naša prvotna zamisel od vsega začetka priprav tega mednarodnega srečanja. Številčna navzočnost slovenske narodne skupnosti, ki nima urejenih vseh svojih pravic, v kraju, kjer bo to srečanje, bo nedvomno ugodno vplivala na potek in razglabljanja vprašanj konference same.

Kar se tiče mojega sodelovanja na tej konferenci, nameravam poseči v razpravo o vprašanih, ki so povezana z mojim parlamentarnim udejstvom.

Glede podobnega simpozija, ki ga prireja OZN v Ohridu, se mislim istega osebno udeležiti. Ob tej priložnosti izražam željo, da bi bilo to srečanje, kot tudi mednarodna konferenca o manjšinah v Trstu, čim plodnejša. Sadovi teh srečanj, ki bodo sloneli na izmenjavi izkušenj med udeleženci, nam bodo dragoceni v težkem boju za večje svoboščine in narodnostne pravice.

DR. DRAGO ŠTOKA, deželni svetovalec (izvoljen na listi Slovenske skupnosti), Trst

K prvemu vprašanju:

Priznam, da ni tako lahko odgovoriti na to vprašanje. Kako bi namreč zakonske pobude stvarno zaživele z ustreznimi pravnimi normami, ki bi jih (če jih bodo!) sprejeli parlament, deželna zbornica Furlanije-Julijske krajine in drugi organi, je odvisno namreč od vsebine izglasovanih predlogov. Dokler pa teh zakonov nimamo, je pač težko predvidevati njih juridično in konkretno učinkovitost v reševanju problemov slovenske narodne skupnosti v Italiji.

Želel bi, da bi zakonski predlogi, ki so jih doslej tri stranke (KPI, PSI in Slovenska skupnost) vložile v parlamentu in ena stranka (Slovenska skupnost) v deželnem svetu Furlanije-Julijske krajine ne ostali samo kot dokument neizpolnjenih želja Slovencev v Italiji, registriranih v letu 1973.

Pred nami je nerešenih še veliko vprašanj tradicionalne narave in so torej pristojnim oblastem znane vsaj toliko, kot so nam Slovincem. Tu mislim na problem dvojezičnosti (v javnosti in v uradih), na šolstvo (Benečija še vedno nima enega slovenskega razreda, celo pošolski pouk slovenskega jezika so v Benečiji jeseni 1973 prepovedali, in sicer naravnost škandalozno).

Pred nami pa je veliko takih problemov, ki jih razvoj časa in družbe sproti prinaša: razlaščenje (v povojni dobi smo za vselej prišli ob več zemlje kot kadar koli prej!), problemi urbanizacije, ekologije, zaščite narave in ambientalnih značilnosti, itd. Tu smo sproti pred novimi in zapletenimi problemi.

Niti tradicionalnih problemov še niso rešili! Kdaj bo slovenska narodna skupnost v Italiji prišla do zaščite ali do tistih pravic, ki jih terja novi čas, pa je težko predvidevati. In vendar se moramo ohraniti tudi v sedanjem hitrem ritmu industrializacije in ekonomskega splošnega razvoja.

K drugemu vprašanju:

V zagovarjanju naših utemeljenih pravic in v zahtevah po reševanju naših dejanskih problemov stare in nove vsebine bi morali biti vsi zavedni Slovenci vedno složni. Ko gre za našo narodno bit, za ohranitev in razvoj našega jezika in naroda v zamejstvu, bi morali biti vsi enotnega hotenja. Strankarska razvejanost zamejskih Slovencev, ki jo sprejemamo pač kot stvarnost, bi ne smela biti ovira v našem skupnem narodnem delovanju. Nasprotno: različne izkušnje v različnih strankah bi morale Slovence še bolj utrditi v odločnosti po skupnih nastopih. Vendar pa je zavzetosti v to smer včasih vse premalo. V tem nismo Slovenci še dosegli tiste zrelostne stopnje, ki so jo vsaj nekatere druge manjšine dosegle že pred časom.

Predvsem bi se morali dokopati do prepričanja, da ni danes za nas v Italiji noben problem tako pekoč, tako potreben rešitve, kot je prav ustrezna rešitev narodnostnih vprašanj Slovencev v Italiji in Avstriji.

Vse slovenske sile, od političnih do kulturnih in športnih, morajo učinkovito uskladiti svoje delo, in to čimprej, da ne bomo zamudili še tistih nekaj vlakov, ki bodo utegnili voziti v smer, kjer rešujejo naše narodnostne in socialne pravice.

K tretjemu vprašanju:

Sem član pripravljalnega odbora, v režiji katerega je mednarodna konferenca o manjšinah, ki bo meseca maja v Trstu, to je v glavnem mestu dežele Furlanije-Juljske krajine. Skupaj z drugimi slovenskimi člani tega pripravljalnega odbora, to je dr. Lokarjem, dr. Šiškovcem in Volkom smo zastavili vse sile, da bi mednarodna konferenca o manjšinah ne razočarala naše slovenske narodne skupnosti v Italiji in v Avstriji. Nemajhen je bil naš trud, predvsem v tisti razvojni stopnji, ko so nekateri hoteli mednarodno konferenco o manjšinah spremeniti v neke vrste simpozij, kjer bi govorili o vsemogočih »manjšinah« (mentalni bolniki, emigrantske skupine, nudištične skupine itd.), samo da bi se tako potisnilo v ozadje narodnostno vprašanje jezikovnih, oziroma narodnih manjšin. Vztrajali smo, da mora kongres maja meseca v Trstu govoriti prvenstveno o narodnostnih problemih, predvsem pa o problemih slovenske narodne skupnosti v Italiji.

Zamejski Slovenci se na to konferenco pripravljamo: na delu so skupine in posamezniki, ki bodo dali svoj prispevek, upajmo, učinkoviti majski konferenci.

Težko pa je predvidevati sadove te konference. Na vsak način pa bomo Slovenci v Italiji le središče pozornosti, saj bo prišlo v našo sredo okrog tisoč znanstvenikov, strokovnjakov in predstavnikov narodnih manjšin, in to iz vsega sveta. Če bodo naša vprašanja v ospredju majske konference, bomo že zaradi tega lahko konferenco ocenili kot pozitiven dogodek. Če bo pa konferenca zavzela jasna stališča o načinih in nuji rešitve perečih narodnih vprašanj, jo bomo z naše strani vsekakor pozdravili.

Glede simpozija v OZN moram reči, da nisem še zadostno informiran, tudi zaradi tega ne, ker naše časopisje, vsaj v zamejstvu, bolj skopo poroča o njem. Seveda bom skušal поблиže slediti razpravi, ugotovitvam in sklepom tega mednarodnega simpozija.

LUCIJAN VOLK, pokrajinski svetovalec za Trst (izvoljen na listi socialistične stranke Italije)

1. Nemotenemu narodnemu obstoju in življenjskemu razvoju slovenske etnične skupnosti v Italiji je potrebno dvoje: zakonski ukrepi za globalno zaščito, ki naj zagotovijo vsestransko možnost njenega najširšega uveljavljanja in navzočnosti pri splošnem družbenem, gospodarskem, kulturnem in političnem življenju širše družbene skupnosti, sredi katere živi; prav tako politična volja, da te zakonske norme tudi dejansko izpolnjujejo v vsakdanjem življenju, ne pa, da ostanejo le na papirju, kot se pogosto dogaja, žal, predvsem v odnosih do narodnostnih manjšin.

Oba ta namena so socialisti, Slovenci in Italijani, v deželi Furlanija-Juljska krajina s podporo vse stranke v vsedržavnem merilu, zasledovali in zasledujejo v vseh zakonodajnih in upravno-političnih telesih, od parlamenta do občin, ter s političnim delom med javnostjo.

Med ta prizadevanja spada tudi predlog zakona, ki ga je 15. julija 1971 vložil poslanec tovariš Fortuna v rimskem parlamentu za globalno zaščito slovenske narodnostne skupnosti. Poudariti je treba, da si prizadeva ta predlog zagotoviti zaščiten razvoj narodne manjšine prek njene participacije pri družbeno-gospodarskih izbirah (čl. 4, 5, 10, 11, 14, 18) ter podeljevati dejanske pristojnosti deželni in občinskim upravam, ki so našim problemom bližje (čl. 1, 8).

Socialistični zakonski predlog je skupaj s komunističnim pred državnim parlamentom že nekaj let, zato smemo pričakovati, da se bo čimprej začela o njiju razprava. Za to napredne stranke izvajajo stalen pritisk tudi prek vseh izvoljenih krajevnih upravno-političnih teles.

Toda prevečkrat smo bili priča, da ne izvajajo zaščitnih določb (naša manjšina na Koroškem nam je lahko klasičen primer). Zaščita manjšinske etnične skupnosti je predvsem odvisna od osveščenosti in demokratične zrelosti širše družbene skupnosti, katere sestavni del je. Odkar je demokratičnim silam uspelo, da se razbijejo preživeli tabuji z vključitvijo slovenskega socialističnega odbornika na občini v Trstu, čemur je sledilo vključevanje Slovencev na ustreznih politično-upravnih položajih v Trstu in Gorici, moremo ugotavljati čedalje večje razumevanje za naše probleme in odprtost do njih reševanja, vsaj v izjavah vseh političnih sil (razen seveda fašistov), tako na krajevni kot na deželni ravni. Tem so sledili tudi že prvi, sicer še nepopolni in skoraj sramežljivi, ukrepi krajevnih upravno-političnih ustanov na področju dvojezičnega poslovanja in dvojezičnih krajevnih napisov.

Naša narodna skupnost v zamejstvu, računa seveda tudi na podporo in pomoč matične države, mora torej vlagati vsa prizadevanja v prepričevalen pritisk na napredne in demokratične stranke, da državni parlament odobri čimprej zakon o globalni manjšinski zaščiti. Ne smejo pa se zmanjšati naši napor, da pred tem tudi deželna uprava izda v okviru svojih zakonodajnih pristojnosti norme v korist manjšine (pomemben je lanski deželni zakon o finančni podpori za dvojezično poslovanje krajevnih uprav, prav tako nekatera določila deželnega zakona o gorskih skupnostih). Tudi uprave treh pokrajin in vseh občin, v katerih živimo Slovenci, morejo konkretno reševati nekatera vprašanja, ki spadajo v njih kompetenco, zlasti glede dvo-

jezičnih napisov, poslovanja izvoljenih organov, nameščanja osebja in stikov z javnostjo.

2. Slovenske predstavniške ustanove so že dokazale, čeprav seveda ni šlo vedno brez težav, ob sestavi pisma tedanjemu predsedniku italijanske vlade, ki ga je decembra 1970 podpisalo 27 predstavnikov raznih političnih, kulturnih in drugih organizacij Slovencev v Italiji, da znajo iskati in najti skupen jezik, ko gre za bistvena vprašanja naše narodne skupnosti. Zato sem prepričan: kljub različni strankarski pripadnosti, svetovnonazorskim razlikam ter znamenjem zapiranja v nekaterih manjšinskih političnih krogih, ki so se v zadnjih časih pokazali v poskusih, da bi razbijali enotnost v naših organizacijah, moremo še vedno poiskati in najti skupni imenovalec za enotne pobude pri vprašanjih, ki življenjsko zadevajo našo etnično skupnost. Ob vzajemni strpnosti, ob trezni presoji različnih stališč, ob spoštovanju različnosti nazorov, mnenj in vlog so možni tudi stalnejši, pogostnejši stiki med raznimi predstavniškimi organizacijami naše manjšine in zato njih bolj usklajeno in učinkovitejše delo.

Toda zdi se mi tudi to, da prav nova faza boja za narodnostne pravice narekuje potrebo po čimvečji odprtosti manjšine navzven, da si v spreminjenem, ugodnejšem političnem ozračju pridobivamo razumevanje in podporo naprednega in demokratičnega javnega mnenja, političnih in družbenih ustanov večinskega naroda, da preidemo od načelnega priznavanja upravičenosti naših zahtev k njihovemu dejanskemu izpolnjevanju.

3. Želimo, da bi bližnja mednarodna konferenca o manjšinah nakazala s svojo visoko strokovnostjo in političnim predstavništvom poti in učinkovita sredstva za pospešeno reševanje še vseh odprtih problemov; na to namreč naša narodnostna skupnost čaka že skoraj 30 let po osvoboditvi in zmagi nad zatiralskim fašizmom. Uspeh konference bo veliko odvisen od možnosti, ki bo naši manjšini dana, da k temu prispeva, in seveda od njene sposobnosti, da je tej naporni nalogi kos. Prav gotovo bo odvisen tudi od solidarnosti in naklonjenosti, ki ju bomo znali pridobiti pri drugih udeležencih, strokovnjakih in predstavnikih drugih etničnih skupnosti.

Kot član pripravljalnega odbora sodelujem že pri organizacijskih pripravah konference, pripravljam pa (s precejšnjo težavo spričo pomanjkanja prejšnje strokovne obdelave snovi in zelo omejenega prostega časa) poročilo o vplivih gospodarskih izbir razvoja na strnjenost etničnega ozemlja, torej o povojnem vsaj teoretsko »nenasilnem« raznarodovanju. Upam, da bo mogel moj prispevek, skupaj seveda z drugimi, vplivati na razumevanje potrebe, da manjšini zagotove možnost, da sodeluje pri izdelovanju in sprejemanju odločitev glede gospodarskega in socialnega razvoja teritorija, na katerem živi. Če je v vsaki družbi in v vsaki družbeni ureditvi bistvo demokracije v možnosti participacije posameznikov in družbenih skupnosti pri izbirah družbenega razvoja, je to toliko bolj potrebno zagotoviti narodnostnim manjšinam, da ne gre razvoj ravno njim v škodo.